

УДК 336.71:[336.25/.26:338.5](477)

Корпанюк Т.М.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки
Вінницького національного аграрного університету*
Марченко С.О.
*студентка факультету обліку та аудиту
Вінницького національного аграрного університету*

Korpanuyk T.M.
*Candidate of Economic Sciences
Associate Professor of Department
of Accounting and Taxation in economics,
Vinnytsia National Agrarian University*
Marchenko S.O.
*Student
Vinnitsa National Agrarian University*

ПРАВИЛА ОБЛІКУ НАРАХУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИТРАТ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

ACCOUNTING RULES FOR CALCULATION INCOME AND EXPENSES UKRAINE COMMERCIAL BANKS

Анотація. У статті досліджено правила обліку нарахування доходів і витрат комерційних банків України. Розглянуто принципи нарахування та відповідності доходів і витрат банку. Представлено найбільш збиткові банки протягом 2016 року.

Ключові слова: доходи, витрати, комерційний банк, кошти, боржник, принципи, кредиторська заборгованість, дебіторська заборгованість, кредит.

Вступ та постановка проблеми. В результаті проведення банківських операцій комерційні банки України отримують доходи, які впливають на збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що приводить до значного збільшення власного капіталу, не включаючи збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів.

Сучасний стан розвитку економіки в державі потребує великої уваги до банківської системи. Для комерційних банків є важливим створення сприятливих умов для їх стабільності і функціонування. Для вирішення проблеми потрібно правильно та своєчасно відображати облікові

операції в банку, зокрема безпомилково вести обліково-аналітичну роботу з відображення доходів банку, своєчасно складати та подавати звітність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед видатних вчених, що здійснили значний внесок у розвиток теорії бухгалтерського обліку, зокрема в дослідження питань обліку нарахування доходів та витрат банку, можна відзначити Ф.Ф. Бутинця, О.С. Бородкіна, А.М. Герасимовича, Л.М. Кіндрацьку, М.В. Кужельного, А.М. Кузьмінського, В.Г. Лінника, В.Б. Моссаковського, Л.В. Нападковського, В.В. Сопко, М.Г. Чумаченко.

Метою роботи є дослідження правильного обліку нарахування доходів та витрат комерційних банків України.

Результати дослідження. Синтетичний і аналітичний облік банку організовані так: у фінансовому обліку – згідно з вимогами відповідних нормативних актів НБУ; у податковому обліку – відповідно до норм чинного законодавства; в управлінському обліку – з урахуванням власних потреб у достовірній, оперативній, повній інформації про діяльність банку, а також установлення контролю за приналежним йому майном. Ведення аналітичного й синтетичного обліку в банку регламентується відповідними внутрішніми положеннями. Синтетичний облік дає можливість одержувати необхідну інформацію про операції, які виконуються банком, відображення їх у балансовій і фінансовій звітності для аналізу й управління [1].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» до доходів банку належать доходи, які безпосередньо пов'язані з окремою банківською діяльністю. Небанківські доходи можуть включати інші доходи, які не відносяться до основної діяльності банку, але забезпечують здійснення його діяльності [2].

У бухгалтерському обліку доходи класифікуються за такими відповідними групами: дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; фінансові доходи та інші доходи [3].

Згідно з П(С)БО 16 витрати – це зменшення економічних вигід, яке відбувається у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи розподілу власниками).

До складу витрат включаються загальновиробничі витрати; прямі матеріальні витрати; витрати, пов'язані з операційною діяльністю; витрати на збут; адміністративні витрати; інші операційні витрати; витрати, пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю [4].

На основі базових принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку повинен базуватися облік доходів і витрат банку. Це свідчить про те, що визнані доходи і витрати відображаються в обліку із застосуванням принципу нарахування та відповідності. Принципом нарахування вважають доходи і витрати, які відображають у бухгалтерському обліку на час їх виникнення. Принцип відповідності призначений для визначення результату звітного періоду, для цього необхідно зіставити доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів [5].

Доходи і витрати комерційного банку вважаються визначеними згідно з принципом нарахування та відповідності за таких передбачуваних умов:

- визнання реальної заборгованості за активами та зобов'язаннями банку;

- можливість точної оцінки фінансового результату операції, пов'язаної з наданням (отриманням) послуг.

В результаті використання активів банку іншими відповідними сторонами доходи визнаються у вигляді відсотків, роялті та дивідендів.

Умовою визнання відсотків і роялті є імовірність отримання банком економічної вигоди, а дивідендів – достовірно оцінений дохід.

Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:

- сума завдатку під заставу або в погашення кредиту, якщо це передбачено відповідним договором;

- сума надходжень за договором комісії, агентським та аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо;

- сума авансу в рахунок попередньої оплати послуг, товарів тощо;

- надходження від первинного розміщення цінних паперів;

- сума податку на додану вартість, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів.

Не визнаються такі витрати й не включаються до звіту про фінансові результати:

- платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала (основний боржник) тощо;

- попередня (авансова) оплата товарів, робіт, послуг;
- погашення одержаних кредитів, повернення депозитів тощо;

- витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу [6].

Доходи (витрати) прийнято розглядати з позиції напрямів діяльності банку, за якими вони були отримані в цьому періоді чи понесені.

За операційною діяльністю виникають такі доходи і витрати: процентні; комісійні; прибутки (збитки) від торговельних операцій; доходи від повернення раніше списаних активів; дохід у вигляді дивідендів; витрати на формування спеціальних резервів банку; інші операційні доходи і витрати; загальні адміністративні витрати; податок на прибуток; непередбачені доходи і витрати, якщо вони виникають.

Комерційний банк за результатом інвестиційної діяльності визнає доходи (витрати) за операціями з реалізації (придбання) інвестиційних цінних паперів; доходи (витрати) за операціями зі збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи; доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів.

За результатами проведених операцій, пов'язаних з фінансовою діяльністю, банк визнає доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу; доходи (витрати) за субординованим боргом; дивіденди, сплачені протягом звітного періоду; доходи за результатами випуску інструментів власного капіталу [7].

З огляду на ймовірність сплати боржником доходи банку поділяються на:

- нараховані доходи, які фіксують суму, належну до отримання за настання строків, визначених угодами; отже, за рахунками нарахованих доходів обліковуються ті суми, строки погашення яких ще не настали (обліковуються за рахунками класів 1, 2, 3);

- прострочені нараховані доходи, які виникають у разі непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами у строк, передбачений угодою; про це в обліку виконується такий запис: Д-т рахунку «Прострочені нараховані доходи», К-т рахунку «Нараховані доходи»;

- сумнівні нараховані доходи, які визнаються у випадках, коли банк не має впевненості в їх сплаті з огляду на незадовільний фінансовий стан, щодо якого ці доходи нараховуються; про це в обліку виконується такий запис: Д-т рахунку 1780 «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями», Д-т рахунку 2480 «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами», Д-т рахунку 3589 «Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами», К-т рахунку «Прострочені нараховані доходи»;

- безнадійні нараховані доходи, коли ймовірність їх сплати практично неможлива; вони списуються з балансу за рахунок сформованих резервів; причинами цього можуть бути значне погіршення фінансового стану боржника, його збиткова діяльність; зазначені рахунки сумнівних заборгованостей (1780, 2480, 3589) надалі дебету-

ються в кореспонденції з відповідними рахунками класу 6 «Доходи» [8].

У бухгалтерському обліку доходи і витрати відображають за рахунками класів 6 «Доходи» та 7 «Витрати». Залишок за кожним рахунком доходів і витрат на 31 грудня поточного року свідчить про обсяги доходів (витрат), отриманих, нарахованих та сплачених у розрізі їх видів, для врахування яких призначено конкретний відповідний рахунок.

За підсумками поточного року рахунки витрат і доходів згортають, після чого визначають фінансовий результат діяльності комерційного банку. Бувають випадки, коли сума доходів перевищує суму витрат, тоді залишки за рахунками доходів і витрат закривають на рахунок 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження», за протилежної ситуації в обліку фіксують збиток, а залишки за рахунками доходів і витрат закривають на рахунок 5041 «Збиток звітного року, що очікує затвердження».

Якщо банк звітує позитивний результат діяльності, збори акціонерів затверджують відрахування за напрямками розподілу прибутку:

- відрахування до загальних резервів Д-т 5040 К-т 5020;
- відрахування до резервних фондів Д-т 5040 К-т 5021;
- відрахування в інші фонди Д-т 5040 К-т 5022;
- нарахування дивідендів акціонерам Д-т 5040 К-т 6331;
- капіталізація дивідендів з метою збільшення обсягу статутного капіталу через державну реєстрацію змін Д-т 5040 К-т 5003.

За рішенням зборів акціонерів сума збитку покривається за рахунок обсягів фондів, які були утворені в минулих періодах у процесі розподілу прибутку, тобто за рахунок коштів загального резерву, резервного фонду, інших фондів, нерозподілених прибутків минулих років. Трапляються випадки, коли перерахованих джерел не вистачає для покриття суми збитку, тоді непокриту суму обліковують на рахунок 5031 «Непокрита збитки минулих років».

Після закінчення кожного фінансового року Правління банку подає звіт про свою діяльність для затвердження на загальних зборах акціонерів, а також пропозиції щодо розподілу отриманого прибутку, включаючи пропозиції про збільшення капіталу банку [5].

За проведенням підсумком у 2015 році доходи банків України збільшилися на 19,4% і становили 199,2 млрд. грн. При цьому ж витрати зросли на 34,4%,

тобто до 265,8 млрд. грн. Фінансовий результат діяльності БСУ за підсумком року був від'ємним, а станом на 1 січня 2016 року становив (-)66,6 млрд. грн.

За підсумком I півріччя 2016 року доходи комерційних банків України знизилися на 56,4% і становили 88,0 млрд. грн., витрати зросли порівняно з попередніми роками на 18,6%, тобто до 97,2 млрд. грн.

Зменшення доходів в I півріччі 2016 року порівняно з відповідним періодом минулого року пов'язане перш за все з отриманням збитків від торговельних операцій (до них належать збитки від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами), а також скороченням процентних доходів, обсяг яких порівняно з відповідним періодом минулого року скоротився на 12,5 млрд. грн. та станом на 1 липня 2016 року відповідав 69,5 млрд. грн.

За підсумком I півріччя 2016 року майже 30 функціонуючих банків отримали збитки на загальну суму 15,9 млрд. грн. Інші банківські установи, що завершили звітний період з додатним результатом діяльності, отримали сукупно 6,7 млрд. грн. прибутку [9].

На рис. 1 можна побачити найбільш збиткові банки за результатами 2016 року [10].

З рис. 1 можна побачити, що найбільший збиток в історії банківської системи отримав «Приватбанк», а саме 135,31 млрд. гривень, що становить 80% збитку нерентабельних банків.

Збиток «Приватбанку» викликаний формуванням резервів в 2016 році в розмірі 144,45 млрд. гривень, які були сформовані під кредитний портфель пов'язаних осіб. В результаті резерви під кредити юридичних осіб за підсумками року досягли 147,49 млрд. гривень, фізичних осіб – 13,51 млрд. гривень.

До трійки найбільш збиткових банків увійшли «Укрсоцбанк» (-10,37 млрд. гривень), викуплений у минулому році «Альфа-Груп» «ВТБ Банк» (-6,32 млрд. гривень) – дочірній банкрутський держбанку. «Альфа-банк» замикає п'ятірку збиткових банків (-4,09 млрд. гривень).

Серед найбільш збиткових банків є багато установ з російським державним капіталом:

- «ВТБ Банк»;
- «Промінвестбанк» (-4,23 млрд. гривень);
- «Сбербанк» (-2,82 млрд. гривень);
- «БМ Банк» (-1,76 млрд. гривень).

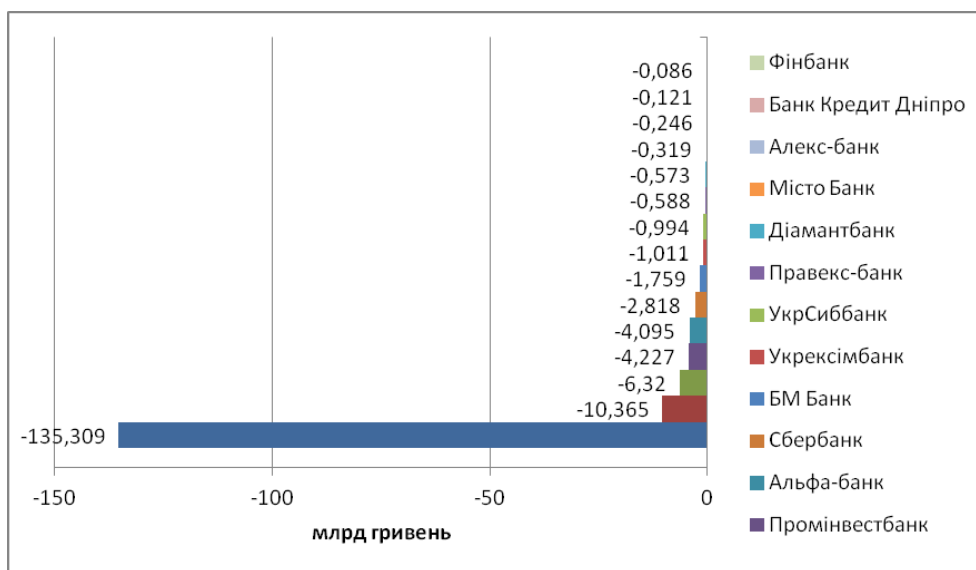

Рис. 1. Топ-15 банків за збитковістю за 2016 рік

За підсумками 2016 року можна сказати, що найбільш прибутковим банком України став «Райффайзен Банк Аваль», який отримав 3 млрд. 804,02 млн. грн. прибутку після оподаткування, що є позитивним результатом для діяльності банку. За «Райффайзен Банком» слідує «Сітібанк» (1 млрд. 449,55 млн. грн.) і «ОТП Банк» (913,76 млн. грн.). До першої п'ятірки також увійшли «Креді Агріколь» (807,79 млн. грн.) і «ІНГ Банк Україна» (791,1 млн. грн.). Далі йдуть «Ощадбанк» (468,17 млн. грн.) і «Укргазбанк» (403,02 млн. грн.) [11].

Висновки. Отже, похідними об'єктами, що виникають як результат здійснення певних банківських операцій, пов'язаних з виконанням зобов'язань (отриманням послуг) і розміщенням активів (наданням послуг), є

доходи і витрати комерційних банків України. Система бухгалтерського обліку доходів і витрат банку вважається основою всієї системи управління. Саме тут накопичується вся необхідна інформація про фактичні витрати і доходи банку, а також відображається кругообіг ресурсів у процесі його діяльності. Правильна організація обліку витрат і доходів банку в сучасних умовах має забезпечувати оптимізацію кожних елементів витрат та максимізацію доходів, які супроводжують здійснення різного виду банківських операцій і послуг. Комерційні банки повинні наполегливо працювати для того, щоб задовольняти потреби суспільства і отримувати дохід. А вже на даний час багато банків змушені закриватись від того, що їхня діяльність призводить до отримання великих витрат.

Список використаних джерел:

1. Омельченко О.Ю. Види доходів та витрат банку, їх облік в умовах дії нового податкового поля / О.Ю. Омельченко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – № 1. – С. 83–88.
2. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Хворостовська М.В. Визначення особливостей обліку доходів і витрат комерційного банку / М.В. Хворостовська // Управління розвитком. – 2013. – № 1 (141). – С. 25–27.
4. ПСБО 16 Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».
5. Лісник Т.В. Відображення в системі рахунків фінансового результату діяльності банку / Т.В. Лісник // Управління розвитком. – 2013. – № 3 (143). – С. 28–30.
6. Бобиль В.В. Облік у банках : [навчальний посібник] / В.В. Бобиль. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2011. – 262 с.
7. Єршова Н.Ю. Дослідження особливостей організації обліку та обліку доходів та витрат у банках / Н.Ю. Єршова, Є.О. Черкасова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2012/25/21Ershov.pdf
8. Камінська М.Б. Особливості організації обліку доходів і витрат у банках / М.Б. Камінська // Вісник Житомирського національного агроєкологічного університету. – 2015. – № 2 (2). – С. 147–153.
9. Аналітичний огляд банківської системи України за I півріччя 2016 року / Рюрік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2_kv_2016.pdf
10. НБУ назвав найбільш збиткові банки / Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2017/02/9/620307>
11. НБУ назвав найбільш прибуткові та збиткові банки України // Слово і діло [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.slovoidilo.ua/2017/02/10/novyna/finansy/nbu-nazvav-najbilsh-prybutkovi-ta-zbytkovyi-banki-ukrayiny-spysok>

Анотація. В статті досліджені правила учета начислення доходів і расходів комерційних банків України. Розглянуті принципи начислення і відповідності доходів і расходів банку. Представлені найбільш збиткові банки в період 2016 року.

Ключевые слова: доходи, расходы, коммерческий банк, средства, должник, принципы, кредиторская задолженность, дебиторская задолженность, кредит.

Summary. Studied accounting rules calculation of income and expenditure commercial banks in Ukraine in the article. The principles of accrual and matching revenues and expenses of the bank. Presented most unprofitable banks during 2016.

Key words: income, expenses, commercial bank, money, debtor, principles, accounts payable, accounts receivable, credit.